

A MUNKÁSOSZTÁLY FOGALMA

A munkásosztály fogalmának meghatározása igen bonyolult feladat még magában a tudományos marxizmuson alapuló szocialista értelmezésben is.

Legáltalánosabban így fogalmazhatnánk: „A munkásosztály a kapitalista társadalom alapvető kizsákmányolt osztálya, amelynek tagjai termelőerőkkel nem rendelkeznek. Léte az iparhoz, felszabadulása a tőkés rendszer megdöntéséhez van kötve s ezáltal a szocialista rend megteremtésében a legkövetkezetesebben érdekelt, leghaladóbb, legforradalmibb osztály. A szocialista társadalomban a proletariátus diktatúrájának vezető ereje, mely a dolgozó parasztsággal szoros szövetségben gyakorolja a hatalmat; létszáma az ipari fejlődéssel egyre nő, helyzete mind kedvezőbb.”¹

A tudományos marxizmus adott ugyan egy bizonyos meghatározást, de felvetődik a kérdés, hogy az alkalmazható-e a mai szocialista társadalmi viszonyokra, mert ezek természetesen megváltozott körülményeket is jelentenek.

A kérdéssel foglalkozó szakemberek a fogalmat különböző megközelítésből magyarázzák. Egyesek például a tulajdonviszonyban keresik a meghatározás kiindulópontját, noha a szocializmus körülményei között ez a kritérium sem olyan egyértelmű, mint volt a tőkés viszonyokban. „Amíg a társadalom a termelőeszközök magántulajdona alapján kizsákmányolókra és kizsákmányoltakra oszlott, addig lényegében egyszerű volt választ adni arra a kérdésre, hogy kik tartoznak a munkásosztályhoz; a nagyüzemi proletariátus, mely erejét eladni kényszerült, tagjait kizsákmányolták, mely elsősorban a kizsákmányolás megszüntetésében volt érdekelt és ehhez a legnagyobb erővel rendelkezett. A szocializmus győzelmével, a termelőeszközök magántulajdonának megszüntetésével azonban megszűnt a munkásosztály leglényegesebb megkülönböztető jele.”²

Így jelentkezik egy másik irányzat, amely a munkásosztályt azonosítja a fizikai dolgozók tömegével. A gyáripari nagyüzemi dolgozók tulajdon-

képpen a marxi megfogalmazás szerint körülhatárolt proletariátus mai történelmi örökösei, akik érzékenységségükönél fogva a társadalmi fejlődés fő hordozói. A felfogás támogatói elismerik, hogy jelentős mértékben kibővült az ily módon értelmezett munkásosztály fogalma, de szem elől tévesztik azt a napjaink egyre inkább térthódító jelenségét, hogy a modern automatizáció idejében a gépi erő mindinkább kiszorítja a tisztán fizikai dolgozót a termelési folyamatból. Más szóval ez azt is jelentené, hogy a gépesítés fokozásával egyre inkább csökken a munkásosztály létszáma.

Talán mondhatnánk azt is, hogy az imént említett álláspont hiányosságait mintegy pótolni szeretné az a nézet, amely a munkásosztály soraiba a termelők rétegét sorolja. Az elmélet hívei egyre azt hangoztatják, hogy a termelőmunkának a szocializmusban játszott osztálymeghatározó szerepét vizsgálva megállapítható, mennyire megnőtt a termelőmunka marxista értelmezésének jelentősége. E nézet képviselői között azonban akadnak olyanok is, akik szerint a termelőmunka fogalma csupán azt a célt szolgálja, hogy kiemelhessük a munkásokat a lakosság, a bérből és fizetésből élő dolgozók közül. Ide soroljuk mindazokat, akik termelőmunkát végeznek mint közvetlen termelők és azokat, akiknek munkája elengedhetetlenül szükséges az újatermelési folyamathoz. Termelő azonban a fizikai munkásokon kívül az igazgató, a mérnök, a műszaki személyzet is.³

Ezek a nézetek azon a marxi tételen alapulnak, miszerint „amint a munka felszabadul, minden ember munkás lesz és a termelőmunka nem lesz többé osztálysajátság.”

Mindezek után megemlíthetjük azt a nézetet is, amely szerint az új, szocialista társadalom viszonyai között nem is beszélhetünk a lenini megfogalmazás szerinti osztályokról, mert ismeretes az a tény – melyet már Marx is felismert – hogy az élharcos osztály először megszünteti az antagonisztikus osztályjellegét és utána az osztályjellegét is. Eszerint tehát leghelyesebb lenne társadalmi rétegekről beszélni vagy legalábbis az osztály kifejezést idézőjelben használni – ahogy azt Farkas István ajánlja. (Bővebben lásd Farkas István: Társadalmunk rétegződése és a munkásosztály, Társadalmi Szemle 2/72. sz.)

A tisztán közgazdaságtudományi megvilágítás szerint: „A munkásosztály a legnagyobb tömegű, s egyre inkább progresszív igényeket támogató fogyasztói csoportja a társadalomnak. Vásárlóereje tömegmértékű fogyasztópiacot, tartós, biztos realizálási lehetőséget jelenthet a termelés számára.”⁴

A munkásosztály fogalmának tudományos meghatározásában a legújabb és legkifejlettebb elméletet az önigazgatású szocializmus adta meg. Eszerint a munkásosztály fogalma alatt néha csak a fizikai munkát végző munkásokat értjük, néha pedig mindazokat, akik a termelési folyamatban dolgoznak (mérnökök, technikusok stb.) A munkásosztályhoz való tartozás szempontjából nem az a lényeges, hogy mérnök vagy munkás-e valaki,

hanem az, hogy milyen helyzete van a termelési viszonyokban. A műszaki és egyéb értelmiség, amely részt vesz a termelési folyamatban, az öngazgatási viszonyok közt a munkásosztály része lesz – ha máris nem az. De fennáll a veszély, hogy abban a mértékben, ahogyan a technokrata és bürokrata réteg uralkodik, az értelmiség hozzájuk csatlakozzon, a technokrata és bürokrata csoportosulás részévé váljon.⁵

Ez azonban közel sem jelenti azt, hogy tudományos köreinkben kialakult a fogalom meghatározásának végleges formája. Még ma is léteznek különböző nézetek ezen a téren. Egyesek szerint, mivel nálunk megszűnt a munkásosztály „ellenosztálya”, a burzsoázia, teljesen felesleges ily módon felvetni és értelmezni a kérdést. Mivel megszűnt a munkát bérbe vevő és kizsákmányoló osztály, munkásaink a „munkásnépet” alkotják és közösségünk „alapjában véve osztály nélküli társadalom”, noha a munkásság még megoszlik fizikai és szellemi dolgozókra. Más felfogás szerint a szocializmusban a munkásosztály klasszikus fogalma szintén veszíti eredeti jelentését, mely szerint a munkásosztály a bérmunkások kategóriája volt. Amilyen mértékben a szocializmusban megszűnik a bérmunka, olyan mértékben hal ki a munkásosztály is mint társadalmi kategória és megmarad a „munkásnép” vagy „munkás” kifejezés, mint az aktív lakosság szinonimája. Ismét mások szerint a tudományos-technikai haladás eredményeként megújult munkastruktúra, továbbá a munkásság forradalmi mozgalma és megváltozott társadalmi viszonyok nyomán a szocializmusban kiszélesedik maga a munkásosztály fogalma is. Eszerint munkásosztályunkat három alapvető réteg alkotja:

1. a fizikai dolgozók illetve a közvetlen termelők,
2. a tudósok és a kultúrmunkások, illetve az értelmiség, és
3. a szervezők és irányítók illetve a „bürokrácia” a szó pozitív értelmében.

Végezetül a termelőmunka különféle értelmezése szűkíti illetve bővíti öngazgatású szocializmusunk munkásosztályának határait. (Lásd erről bővebben Vojin Hadžistević: Néhány ellentmondás a munkásosztály lényegéről a szocializmusban „Sociologija” 3/72 szám 355—390. old.)

Ahogyan a társadalom- és egyéb tudományok fejlődésével változott a munkásosztály meghatározása, úgy változtak a nézetek a munkásosztálynak a szocialista társadalmi átalakulásban betöltött szerepéről és magában a munkásosztályban végbemenő változásokról. „Van olyan vélemény... hogy a munkásosztály „eltűnik”, átadja helyét mindenféle egymással versengő munkamegoszlási rétegnek és csoportnak, amelyeknek közös érdekük egy-egy program megvalósítása, de nem osztályerő vezeti őket, hanem a „hatalom és tudás elitje”. Mások úgy vélik, hogy a társadalom bármilyen átalakítása nem változtatja meg a munkásosztályt, amely – míg a tudományos-technikai forradalom következtében el nem tűnik – mindig megmarad „nagyzemmi fizikai munkásnak” s ebből a pozícióból tölti be a társadalom

vezető erejének szerepét. Ismét mások úgy gondolják, hogy a munkásosztály máris azonos a „bérből és fizetésből élőkkel”, s ennek következtében a vezető osztály már ma az aktív keresők 72%-át öleli fel. A statisztika szerint a „nem mezőgazdasági fizikai dolgozók” a munkásosztály, s ebből az következik, hogy a tudományos-technikai haladás következtében ez az arány, és ennek megfelelően az osztály társadalmi súlya, szerepe is csökkenni fog. Mindezekkel szemben – véleményem szerint – az a helyes felfogás, amely számot vet azzal, hogy a társadalmi valóság megváltoztatása során a munkásosztály önmagát is megváltoztatja, de úgy, hogy azért önmagával is azonos marad (mert törzsét továbbra is a nagyüzemi munkások alkotják).”⁶

A fogalom megértésének és fejlődési perspektíváinak meghatározása érdekében Kovács Ferenc a későbbiekben ezt írja: „Szerintem a munkásosztályt, csak mint univerzálissá vált partikularitást lehet megérteni, amely munkája, termelőmunkája révén létezik és válik univerzálissá: először mindenkit dolgozóvá tesz, majd mindenki munkáját a termelőmunka mozzanatává. Ezzel a maga lét- és munkafeltételeihez teszi hasonlatossá a társadalom lét- és munkafeltételeit, oly módon, hogy maga is részesedik belőlük (jövedelem, lakás, alkotómunka, műveltség stb.), amelyektől az ő feltételei még elmaradnak... Az egész szocialista korszak főszereplője a munkásosztály, s a korszak végére mindenki munkássá válik, vagy ha úgy tetszik, senki sem lesz *csak* munkás. Ezzel és így szűnnek meg az osztálykülönbségek, illetve az osztályok. A mai munkásosztályt ebben a történelmi perspektívában lehet megérteni.”⁷

Ez az értelmezés szinte előzetesen megalapozza politikai és társadalmi elméletünk egyik öngazgatási tételét. Eszerint a dolgozó meghatározás alatt azt az embert értjük, aki részt vesz a társadalmi munkában és munkájával jövedelmet valósít meg. Hazánkban az a törekvés uralkodik, hogy minden dolgozó helyzete fokozatosan kiegyenlítődjék a munkásosztályéval. Ezt oly módon érjük el, hogy fokozatosan megszüntetjük a gazdaságon kívüli tevékenységek költségvetésből való pénzelését. Ehelyett a társadalmi tevékenységek pénzügye a munkacsere elvén alapszik, így az e téren dolgozók helyzete kiegyenlítődik a termelők társadalmi és gazdasági helyzetével, tehát jövedelmüket a társadalmi újratermelés folyamatában való részvételük, a társadalom termelőerőihez és a munka társadalmi termelőkenységéhez való hozzájárulásuk arányában valósítják meg. A dolgozók ezáltal fokozatosan beolvadnak a munkásosztályba, azután pedig megszűnik maga a munkásosztály is abban a mértékben, amennyire ez a társadalom általános törvényszerűségévé válik.⁸

Ezt a nézetet kiegészíti, teljessé teszi az öngazgatású szocializmusban kialakult elmélet. „A munkásosztály tehát az öngazgatási szocialista termelési viszonyok erősödése folytán új sajátosságokra tesz szert és új feladato-

kat tűz ki, amelyek még inkább hangsúlyozzák történelmi küldetését. A munkásosztály a gyakorlatban már megkezdte az elidegenítés problémáinak rendezését, mindenekelőtt a termelőeszközökkel és az egész gazdasági tevékenységgel, valamint az egész politikával kapcsolatban. Máris eredményes történelmi harcot folytat az elidegenítés ellen. A küzdelem folyamán a társadalmi tulajdonból egyre inkább eltűnnek az osztálytulajdonosi viszonyok maradványai, és fokról fokra megszűnnek azok a feltételek, amelyekből a társadalmi tudat kettőssége ered. Azok a társadalmi viszonyok lesznek uralkodóvá, melyek tömegesebben reprodukálják a szocialista öngazgatási viszonyokat, s velük együtt a szocialista tudatot is. A társadalmi tulajdon társadalmisításának magasabb foka a munkásosztály újabb sikereit fogja jelenteni az egész társadalom osztályellentétek elől való felszabadításáért vívott harcban.

A társadalmi fejlődés jelenlegi szakaszában is a munkásosztály a társadalom vezető ereje – ennek is kell lennie – tehát a társadalmi és gazdasági viszonyok közt döntő tényezővé válik és irányítja a társadalom és a társadalmi újratermelés valamennyi folyamatát. A munkásosztály vezető társadalmi szerepe egészen a kommunista társadalom kialakulásáig pótolhatatlan marad.”⁹

Mint már az előbbieken megemlítettük, a tudományos-technikai forradalom napjainkban lejátszódó folyamatában egyrészt mindinkább kibővülnek a munkásosztály fogalmának határai, másrészt pedig mindinkább elmosódik a választóvonal a munkások és a szellemi dolgozók, az értelmiségiek között.

Az értelmiség fogalmának meghatározása éppen olyan nehéz feladat, mint az előbbie, a munkásosztályé volt. Habár itt mindenekelőtt egyértelműben állíthatjuk, hogy a szellemi munkát végzők tábora ebbe a kategóriába sorolható. A nagyobb kérdést itt inkább talán a munkásosztályba való tömegesebb beolvadás folyamata és ennek elméleti magyarázata és megindoklása képezi, márcsak azért is, mert igen nagy számban vannak azok az alacsonyképzettségű értelmiségiek, akik munkásokká váltak, a másik oldalon pedig egyre nő a munkásokból értelmiségivé váló műszakiak száma. Ezek az irányzatok az osztályok közötti közeledés kezdetét jelentik.

A fogalom meghatározását illetően leszögezhetjük: „Értelmiség a társadalomnak az a rétege, amely hivatásszerűen szellemi munkával foglalkozókból áll. Soraiba tartoznak a tudósok, írók, művészek, pedagógusok, mérnökök, agronómusok, ügyvédek, műszaki dolgozók, valamint az alkalmazottaknak szellemi munkával foglalkozó része. Nem önálló társadalmi osztály, met nincs önálló helye a társadalmi termelés rendszerében.

Tagjai különböző osztályból kerülnek ki: az osztálytársadalomban az uralkodó osztály elsősorban saját soraiból és a vele szövetséges rétegekből neveli ki értelmiségét. Magatartását, tevékenységét az adott társadalomban

az uralkodó osztály érdekei döntő mértékben befolyásolják. A szellemi és fizikai munka különválása már a rabszolgotartó társadalomban kezdődik, de nagyobb méreteket csak a kapitalizmusban ölt. Az osztálytársadalomban – különösen a polgári társadalomban – az értelmiség elsősorban a vagyonos osztályok tagjaiból toborozódik, és csak nagyon csekély mértékben a dolgozó osztályok soraiból. A kapitalizmusban az értelmiség nagyobbik része elsősorban származása és neveltetése folytán támogatja a burzsoázia uralmát. Ugyanakkor a kapitalista társadalomban elkerülhetetlenül érvényesül az a tendencia, amely az értelmiség képviselőit többségükben szellemi bérrabszolgákká teszi. Ilyen körülmények között az értelmiség egy kisebb, legelőrelátóbb és legbátrabb képviselőiből álló része a munkásosztály álláspontjára helyezkedik, és vele együtt harcol a kizsákmányolás és az imperia- lizmus rendszere ellen (forradalmi értelmiség). A szocialista társadalom átneveli és a nép szolgálatába állítja a régi polgári értelmiség értékes tag- jait, ugyanakkor kineveli főként a munkásosztály és a dolgozó parasztság soraiból az új, szocialista értelmiséget, amelynek fontos szerepe van a gaz- dasági, tudományos és kulturális haladásban, a kommunista nevelésben, a kulturális forradalom eredményes végrehajtásában.”¹⁰

A szocializmus kiépítésének folyamatában megváltozik az értelmiség társadalmi szerepe, mert többé nem az uralkodó tőkés osztály érdekeinek képviselője, hanem a tudományos-technikai forradalom vívmányait a szo- cialista társadalomban az egész nép jobblétéért ésszerűen hasznosítja. Ezen- kívül szociális összetétele is gyökeresen megváltozik, mivel soraiban egy- re több a munkás származású, de általában a munkásság iskolázottságának, szakképzettségének és kulturális-műveltségi színvonalának emelkedése folytán egyre csökken a szakadék a fizikai és szellemi dolgozók között.

Az értelmiségről elmondható: „... igen heterogén rétege a társadalomnak. Döntő rétegei mellett, amelyek az iparban és a mezőgazdaságban dolgoz- nak és termelőmunkát végeznek, az értelmiséghez sorolandók a szocialis- ta állam és társadalom vezető posztján dolgozók, a kultúra, oktatás, tudo- mány, egészségügy területén dolgozók, továbbá az ún. „szabad értelmiség” is, mely nem tartozik a bérből és fizetésből élők kategóriájába.”¹¹

Az értelmiség elméleti meghatározását Tito elvtársnak a Belgrádi Egye- tem díszdoktorává avatásakor tartott beszéde egy részével zárom. Ezt mondta: „Értelmiségünk azzal, hogy mindinkább tényezőjévé válik a ter- melőmunkának és az öngazgatási viszonyok fejlesztésének, maga is átalakul. E folyamat során fokozatosan csökken a különbség a szellemi és testi mun- ka, az értelmiségi és a kétkezi munka között. A klasszikus munkás pedig azáltal, hogy mind nagyobb szakértelemre tesz szert és cselekvően közre- működik a szocialista öngazgatási viszonyok fejlesztésében, magasan szak- képzett résztvevőjévé válik a korszerű termelésnek. És nemcsak azzá, ha-

nem olyan funkciókat is vállal, amelyek régebben kizárólag az értelmiséget illették meg.

A fentiek miatt már többször hangsúlyoztam, hogy az értelmiséget a fejlettebb öngazgatás körülményei közt nem választom külön a munkásosztálytól, a termelőktől. Mert minden értelmiségi akár tanít, akát kutat, vagy termel – dolgozó. Érdekei lényegében azonosak a többi dolgozóéval, úgyhogy szembefordításuk, vagy elkülönítésük – bárhol történjék is – mindenkinek kárára van, árt az emberek közti igazságos szocialista viszonynak, az egész társadalomnak.”¹²

2.

Hazánk történelmében az utolsó osztálytársadalmi állam az SZHSZ királyság volt, vagyis a háború előtti burzsoá Jugoszlávia. Az ország akkori fő politikai és gazdasági jellemvonásai között említhetjük: a soknemzetiség, számos pattanásig feszült problémával és a nagyszerb burzsoázia hegemonista törekvéseivel; a politikai terror és a nyílt diktatúra a haladó munkásmozgalom és a néptömegek demokratikus törekvései ellen irányuló belpolitikával; s végül az európai reakciós erőkhez kapcsolódó külpolitika. Gazdasági téren az országot mint viszonylag elmaradott agrárországot jellemezhetjük. Igen jelentősek a különbségek az ország egyes területeinek gazdasági fejlettsége között, amik az évszázados különböző történelmi és gazdasági behatások következményei. Noha az ország nyersanyagokban rendkívül gazdag, gyáripara mégsem fejlődik eléggé, elsősorban a fejletlen hazai burzsoázia tehetetlensége, másrészt pedig a külföldi tőkeérdekek diktálta egyoldalú gazdaságfejlesztési politika káros hatása miatt.

A fejletlen gyáripar következtében a munkásosztály is igen kisszámú és meglehetősen alacsony képzettségű. A kislétszámú munkásság abból is következtethető, hogy 1938-ban a bányászatban, a kohó- és fémiparban dolgozók száma – amely kategória a foglalkoztatottak legtömegesebb részét alkotta – az összlakosságnak mindössze a 2,03%-át képezte.

„A munkásosztály helyzete... rendkívül nehéz volt, annál is inkább mert a külföldi tőke és a fejletlen burzsoázia iparkodott maximális profitot kisajtolni az elmaradott országból.”¹³

A burzsoá Jugoszlávia munkásosztályának létszámbeli pontos megállapítása ma már igen nagy nehézségekbe ütközik. Elsősorban a statisztikai adatok hiányossága és a módszerbeli eltérések nehezítik az összehasonlítást. Ezenkívül a hivatalos nyilvántartás is eltérő volt a mai helyzethez viszonyítva. Továbbá az osztályhovatartozás szempontjából is jelentkeznek dilemmák, különösen a közepes és magasabb beosztású gazdasági és köztisztviselők tekintetében. Indokolt ugyanis az a kérdés, hogy ezek a sze-

mélyek a munkásosztályhoz, a középosztályhoz, vagy az uralkodó burzsoáziához tartoznak-e. További dilemma az is, hogy a munkásosztály számbeli meghatározására a proletár lakosságot (az aktív és eltartott személyeket), a munkaviszonyban lévő, vagy a bérmunkát végző munkásságot vegyük-e alapul.

Elemzéseim céljáról a burzsoá Jugoszlávia munkásosztályának számbeli meghatározásakor a munkaviszonyban levőket vettem alapul, beleértve a mezőgazdaságban foglalkoztatott napszámosokat és béreseket (akik az akkori hivatalos statisztikai adatok szerint nem tartoztak a munkások kategóriájába).

A Jugoszláv Királyság munkásosztályának gazdasági ágazonkénti megoszlása a következő:

1. táblázat
Az összefoglalkoztatottak ágazonkénti megoszlása 1938-ban

Ágazat	Munkás	Hivatalnok	Összesen	%
Termelő ágazatok	1.170	120	1.290	78,6
Bányászat és kohóipar	57*	13*	70	4,3
Gyáripar, beleértve az erdőkitermelést	198*	42*	240	14,7
Építőipar	59*	12*	71	4,3
Közlekedés és távközlés	87*	17*	104	6,3
Kereskedelem	53*	12*	65	3,9
Vendéglátóipar	20*	4*	24	1,4
Kommunális gazdaság	29*	5*	34	2,1
Kisipar	129*	12*	141	8,6
Egyéb	18*	3*	21	1,3
Mezőgazdaság (béresek és napszámosok)	520		520	31,7
Nem termelő ágazatok	96	255	351	21,4
Közigazgatás és népvédelem		255	255	15,6
Házi cselédség	63		63	3,8
Egyéb (szabadfoglalkozásúknál, egészségügyi és kultúrintézményeknél foglalkoztatottak)	33		33	2,0
Összesen	1.266	375	1.641	100,0

*Saját becsléseim

Forrás: Dr. Ivo Vinski: Jugoszlávia lakosságának és nemzeti jövedelmének osztályok szerinti megoszlása az 1938. évben

Kiadó: Ekonomski institut Zagreb, 1970, 154. old.

A táblázat adataiból kitűnik, hogy a munkaviszonyban lévők 78,6%-a dolgozott a termelő ágazatokban; ezek között pedig a közvetlen munkások részaránya 90,7%. A termelő ágazatok közül a mezőgazdaság a „legnépebb”, mert a termelő munkásság 40,3%-át foglalkoztatja. Ezután követ-

kezik a gyáripar a termelők 18,6%-ával, ami azt is jelenti, hogy a mezőgazdaságon kívüli ágazatok közül a gyáripari dolgozók száma legnagyobb (31,2%).

A nem termelő ágazatokban a részarány a fizikai munkások és a hivatalnokok között fordított, mint a termelő ágazatokban. Itt ugyanis a hivatalnokok és a tisztviselők a foglalkoztatottak 72,65%-át teszik ki a 27,35%-nyi munkásokkal szemben.

Az előzőekben említett kisszámú munkásosztályt az a tény is bizonyítja, hogy a munkaviszonyban lévők – az 520 ezer napszámost és bérest is beleszámítva – az összlakosságnak csak a 8,45%-át képezték. Ha ehhez még hozzáadjuk, hogy a 0,01–5 hektár földterülettel rendelkező parasztság (beleértve az eltartottakat is) a lakosság 43,8%-át, az 5–20 hektárig terjedő földbirtokkal rendelkező középparasztság pedig a lakosság kétharmadát (pontosabban 67,4%-át) tette ki, akkor a kép már egészen világos és egyértelmű az ország gazdasági erejét és jellegzetességét tekintve.

Ez a helyzet a burzsoá Jugoszlávia, mondhatnánk, utolsó békés évében, 1938-ban, ami az új világháborút sejtető elkövetkező két évben még inkább romlik és a belső politikai és gazdasági ellentmondások egyre inkább éleződnek és mélyülnek. Végül a négyéves felszabadító háború során a gazdasági létesítmények és egyéb termelési kapacitások nagyrészt megsemmisülnek vagy használhatatlanná válnak. De a háború nemcsak a termelés tárgyi feltételeit tette tönkre, hanem 1,7 millió emberéletet is követelt, akik között a túlnyomó többséget a munkásosztály tagjai képezték, hiszen eszmei öntudatosságuknál fogva ők voltak a szocialista forradalom élharcosai, fő hordozói.

3.

A háború befejezésével és a szocialista forradalom sikeres véghezvitelével Jugoszlávia politikai és gazdasági téren új arculatot nyert. A magántulajdon felszámolásával és a kizsákmányolás megszüntetésével új feltételek jöttek létre a munkásosztály további szabad fejlődéséhez. Ez elsősorban a nagyarányú számbeli növekedésben nyilvánult meg. Csak az első robanásszerű mennyiségi változás után következett a minőségi változás, a szakképzettségi összetétel javulása.

Vizsgálódásunkat kezdjük a fizikai dolgozók számának ágazatonkénti alakulásával az elmúlt 20 éves időszakban. Az előbbi adatokkal való összehasonlíthatóság érdekében igyekeztünk az ágazatokat a régi Jugoszlávia statisztikai felosztása szerint csoportosítani.

2. táblázat

A fizikai munkások számának ágazatonkénti alakulása (ezrekben)

Ágazat	1952.	1957.	1962.	1967.	1972.
Termelő ágazatok	1.124,3	1.465,8	2.347,2*	2.340,2	2.675,3
Bányászat, gyáripar erdőkiterm.	518,4	713,6	1.092,5*	1.189,4	1.386,7
Építőipar	145,1	206,0	283,2*	248,0	287,8
Közlekedés és távközlés	106,6	107,8	155,1*	216,8	203,2
Kereskedelem	104,7	103,4	168,7*	185,0	273,3
Vendéglátóipar	51,2	42,5	74,0*	63,3	92,3
Kommunális gazd.	13,3	15,5	86,4*	56,9	76,2
Kisipar	63,1	125,4	220,6*	158,2	177,1
Egyéb	6,5	5,3	—	—	—
Mezőgazdaság	115,4	136,3	266,7*	222,6	178,7
Nem termelő ágazatok	110,3	141,6	150,6*	178,0	169,2
Közigazgatás és hon- védelem	27,7	34,8	40,9*	47,3	29,8
Egészségügyi és kultúrintézmények	82,6	106,8	109,7*	130,7	139,4
Összesen	1.234,6	1.597,4	2.497,8*	2.518,2	2.844,5

*Saját becslésem

Forrás: Jugoszlávia statisztikai évkönyvei.

A táblázat adataiból első pillanatra szembejön a fizikai dolgozók számának állandó növekedése, amit az is igazol, hogy az elemzett 20 éves időszakban a fizikai dolgozók száma az 1952. évi színvonalnak 1,3-szorosára emelkedett. Szintén szemmel látható az a jelenség is, hogy a munkások túlnyomó többsége a bányászatban és a gyáriparban dolgozik. Ez természetes következménye az ország gyáriparát és egész anyagi bázisát gyorsan fejleszteni kívánó gazdaságpolitikának. Az adatok arról is tanúskodnak, hogy a fejlődés folyamán a gyáripari munkások részaránya emelkedést mutat a termelő ágazatokban foglalkoztatott összmunkáslétszám összetételében, hiszen míg 1952-ben ez a részarány 46,10%, addig 1972-ben a termelő ágazatok munkásainak több mint a fele (pontosabban 51,83%) gyáripari dolgozó.

Ha az 1952. évi gyáripari dolgozók számát összehasonlítjuk az 1938. évi becslésünk szerinti számmal, láthatjuk az előbb említett gazdaságpolitika minden pozitívumát, hiszen már ebben az évben megduplázódott a gyáripari munkások száma a háború előttihez viszonyítva.

Kedvező jelenségként kell kihangsúlyoznunk a kisipari dolgozók számának érezhető emelkedését. Félreértés ne essék, itt nem a magánkisiparosok számának növekedése mellett mint távlati cél mellett foglalunk állást, de amíg az üzemszerű javítószolgáltatás nem fejlődik ki a szükséges színvonalra, addig is jobb ez a kényszermegoldás a semminél. A technikai-technológiai fejlődés korszakában ugyanis a primáris termelési ágazatokban a köz-

vetlen emberi munkaerőt egyre inkább felváltják az automatikus, kibernetikus elektronikus vezérlésű géprendszerek, s ily módon az emberi tudat irányította kreatív képességekkel rendelkező munkaerőt vagy a termelési folyamat előkészítő, tervező, illetve programozó fázisában alkalmazták vagy pedig – s ez a felszabadult munkaerő tetemesebb része – az un. terciális ágazatokban, illetve a szolgáltatóiparban. Ezért jelentős a kisipari dolgozók számának az elmúlt 20 év alatti 180,67%-os növekedése.

Amennyiben a munkásosztályt a foglalkoztatott fizikai dolgozók kategóriájával azonosítjuk – mint ahogy azt egyes szocialista szerzők teszik – akkor az adatokból az is látható, hogy 1952-ben a jugoszláv munkásosztály (ilyen értelmezésben) már kigyógyult a háború okozta sebekből és veszteségeit pótolva számbelileg elérte az 1938. évi szintet. Ezen belül azonban hatalmas strukturális változás ment végbe, mert a háború előtt a mezőgazdasági dolgozók száma több mint 41% volt, 1952-ben pedig 10% alá csökkent, ami a gyáripari dolgozók számának növekedéséhez vezetett. Ez az átcsoportosulás a mezőgazdaságban dolgozó aktív lakosság területi és szociális mobilitását eredményezte és lehetőséget teremtett a mezőgazdasági lakosság abszolút és relatív csökkenésére, olyannyira, hogy míg az 1921. évi népszámlálás alkalmával a mezőgazdasági lakosság az összlakosság 79,14%-át képezte, addig ez a részarány az 1971. évi népszámlálás idején már csak 38,22%.

Öngazgatású szocialista társadalmunkban a munkásosztály fogalmának meghatározása szerint a másik összetevő elem a hivatalnokok, a tisztviselők a szellemi dolgozók, illetve az értelmiségiek rétege. E kategória számbeli alakulását és ágazatonkénti megoszlását mutatja a következő táblázat.

3. táblázat

Az értelmiségiek számbeli és ágazatonkénti megoszlása

(ezrekben)

Ágazat	1952.	1957.	1962.	1967.	1972.
1	2	3	4	5	6
Termelő ágazatok	282,0	408,4	547,2*	525,1	720,3
Bányászat, gyáripar, erdőkitér.	85,0	129,9	187,3*	226,0	310,7
Építőipar	23,3	32,4	74,6*	43,8	66,9
Közlekedés és távközlés	52,2	80,3	72,6*	72,5	88,2
Kereskedelem	59,8	62,6	70,9*	74,3	121,9
Vendéglátóipar	5,3	7,3	9,8*	12,8	21,2
Kommunális gazd.	1,8	2,6	10,3*	15,0	22,8
Kisipar	9,4	18,2	19,1*	22,4	30,4
Egyéb	31,2	35,4	—	—	—
Mezőgazdaság	24,0	39,3	92,6*	58,3	58,2
Nem termelő ágazatok	287,2	323,8	397,4*	485,5	602,5

1	2	3	4	5	6
Közigazgatás és honvédelem	112,4	105,4	154,1*	175,9	204,9
Egészségügy és kultúrintézmények	174,8	218,4	243,3*	309,6	397,6
Összesen	569,2	732,2	944,6*	1010,6	1.322,8

*Saját becslésem

Forrás: Jugoszlávia statisztikai évkönyvei

Az adatokból szinte nyomon követhetők a szocialista Jugoszlávia gazdasági és társadalmi-politikai igazgatásának főbb jellegzetességei. Különösen fontos az a tény, hogy az állam fokozatos elhalási folyamata és a funkciók folyamatos átruházása a közvetlenebb igazgatási szervekre megmutatkozik a termelő és nem termelő ágazatok tisztviselői számának egymáshoz való arányában is. Az 1952. évben a termelő és nem termelő ágazatok szellemi munkásainak egymás közötti aránya 1:1,018, míg ez az arány 1972-ben már csak 1:0,836, vagyis más szóval minden 100 termelő ágazati hivatalnokra és alkalmazottra 83,6 nem termelő jut. Azonban, már az 1952. évi arány is összehasonlíthatatlanul jobb, mint az 1938. évi, amikor ez 1:2,125 volt. Természetesen ehhez a képhez hozzátartozik még az is, hogy a burzsoá Jugoszlávia nagyszámú közigazgatási és népvédelmi hivatalnoksága a tőkés osztály hatalmi törekvéseit és a széles néprétegek elnyomását és kizsákmányolását szolgálta. Ezzel szemben viszont a szocializmus nem termelő ágazataiban a szellemi munkásoknak több mint fele a népjóléti intézményekben (az egészségügyben, az oktatásban, a kulturális intézményekben) tevékenykedik és többek között a közigazgatás meg a honvédelem alkalmazottai is az egész nép érdekét szolgálják és a szocializmus vívmányait védik.

A gyárpar gazdasági erejét az is mutatja, hogy nemcsak a fizikai dolgozók, hanem a szellemi munkások termelő ágazatokban foglalkoztatott tagjai közül legtöbben a gyárparban jelentkeznek.

Értékes az a jelenség is, hogy – amint azt az adatok is igazolják – egyre növekszik a mezőgazdaságban dolgozó értelmiségiek száma. A mezőgazdasági értelmiségiek számának húszéves növekedési indexe 242,5, vagyis számuk majdnem a két és félszeresére nőtt. Bátran állíthatjuk, hogy mezőgazdaságunk ennek a jelenségnek köszönheti, hogy kilábalta az évtizedes elmaradottságból és felszereltség, valamint termelési eredmények tekintetében is a fejlett mezőgazdaságú államok mögé zárkozott.

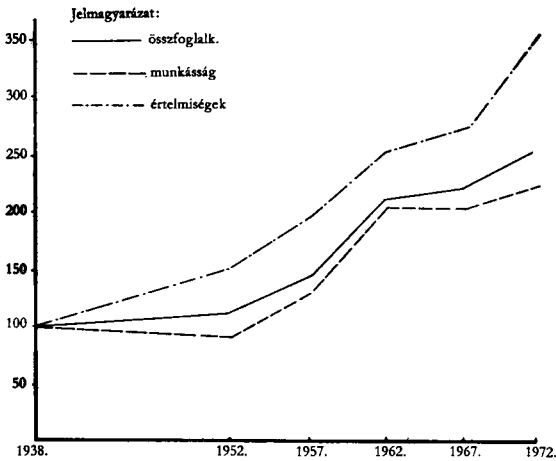
Az összefoglalkoztatottak és egyes kategóriáik létszámnövekedését az 1938. évhez viszonyítva a következő táblázat mutatja:

4. táblázat

Az összfoglalkoztatottak és kategóriáik létszám-alakulása

Év	Összfoglalkoztat.		Munkások		Értelmiségiek	
	Számuk ezrekben	Index	Számuk ezrekben	Index	Számuk ezrekben	Index
1938.	1641,0	100,00	1.266,0	100,00	375,0	100,00
1952.	1.083,8	109,92	1.234,6	97,52	569,2	151,79
1957.	2.329,6	141,96	1.597,4	126,18	732,5	195,25
1962.	3.442,4	209,77	2.497,8	197,30	944,6	251,89
1967.	3.528,8	215,04	2.518,2	198,80	1.010,6	269,45
1972.	4.167,3	253,95	2.844,5	224,68	1.322,8	352,75

A táblázat mutatószámai (indexei) a következő grafikonon mutathatók ki.

A szellemi dolgozók száma az 1938. kiindulási évhez viszonyítva nagyobb növekedést mutat, mint a fizikai dolgozóké. Hasonló a helyzet – csak a növekedéskülönbség sokkal kisebb szinte elenyésző – ha az 1952. évet vesszük kiindulópontként. Mégis meg kell állapítani, hogy ez a jelenség bizonyos veszélyeket rejt magában, mert noha a nem termelőszférák elősegítik ugyan a termelőmunka hatékonyságát, s ezen az alapon mindkét ágazat egyaránt hasznos és szükséges, de nem egyaránt termelő. Ezért napjainkban és gyakorlatunkra is érvényes Kovács Ferenc megállapítása: „Amíg tehát nincs az igen fejlett technikai-technológiai szint alapján biztosítva a termelőmunka igen magas fokú termelékenységé, addig a szocialista társadalom nagyon érdekelt abban, hogy a termelőmunkát végzők létszáma ne csökkenjen a termelékenység növekedését meghaladó arányban, azaz a nem termelők (bármilyen hasznos munkát is végzők) létszáma ne emelkedjék a ter-

melőmunka termelékenységének növekedésén túl, mert különben a nem termelők létszámemelkedése elvonná az anyagi termelés szférájában megtermelt felhalmozási és fogyasztási alapok növekedését.”¹⁴

Az előbbieken már szóltunk arról, hogy hazánk munkásosztálya – a szó legtágabb értelmezésében – ilyen jelentős strukturális változásokon esett át az egyes gazdasági ágazatok számbeli megoszlását illetően. Lássuk hát ezt az állítást a konkrét adatok tükrében.

5. táblázat
A foglalkoztatottak ágazatonkénti megoszlásának struktúrája (%-ban)

	1938.	1952.	1957.	1962.	1967.	1972.
Összfoglalkoztatottak száma 1.000-ben	1641,0	1787,3	2629,2	3527,3	3656,4	4378,7
Termelő ágazatok	78,60	83,76	83,72	84,36	83,37	82,88
Bányászat, gyártóipar, erdőkitér,	19,00	37,15	39,23	38,14	39,31	40,13
Építőipar	4,30	13,03	10,77	10,25	9,29	8,47
Közlekedés és távközlés	6,30	8,95	6,66	6,74	7,08	6,89
Kereskedelem	3,90	—	6,42	6,83	7,94	9,49
Vendéglátóipar	1,40	9,52	2,05	2,39	2,74	3,28
Kommunális gazd.	2,10	—	2,34	2,97	2,93	2,83
Kisipar	8,60	4,44	7,63	7,16	6,85	5,85
Egyéb	1,30	3,22	—	—	—	—
Mezőgazdaság	31,70	7,45	8,62	9,88	7,23	5,94
Nem termelő ágazatok	21,40	16,24	16,28	15,64	16,63	17,12
Közigazgatás és népvédelem	15,60	—	6,49	5,24	4,49	4,59
Egészségügyi- és kultúrintézmények	5,80	16,24	9,79	10,40	12,14	12,53

A struktúrát a Jugoszláv Statisztikai Hivatal 1958., 1968. és 1974. évkönyvében közzétett adatok alapján számítottuk ki.

A változások annyira szemmel láthatóak és az előzőkben már néhányukat véleményeztük, úgyhogy most a további magyarázatot feleslegesnek tartjuk.

A bevezetőben említettük azt a tényt is, hogy munkásosztályunkban a fel szabadulás után nemcsak mennyiségi, hanem minőségi változás is végbe ment: a képzettségi színvonal emelkedése tekintetében. Íme néhány adat.

6. táblázat
A foglalkoztatottak szakképzettségi összetétele (%-ban)

	1952.	1957.	1962.	1967.	1972.
	1	2	3	4	5
Magasszakképzettek	1,2	5,7	6,4	5,6	6,8
Szakképzettek	26,5	24,9	27,8	24,1	26,0
Betanított munkások	20,3	16,7	15,9	11,8	13,6
Szakképzetlenek	31,2	22,3	27,4	29,8	21,9
Egyetemi és főiskolai végzettségűek	16,5*	5,3	3,6	7,2	9,5

	1	2	3	4	5
Középiskolai végzett		12,2	8,8	12,3	15,1
Alsófokú iskolai végzettségűek		9,7	8,8	9,2	7,1
Segédtisztviselők	4,3	3,2	1,3	—	—

Forrás: Jugoszlávia statisztikai évkönyvei

*Az 1952. év adata a felsőfokú, fő- és középiskolai végzettségűekre vonatkozik.

A legkiemelkedőbb adat és leginkább említésre érdemes a magasszak-képzett munkások részarányának több mint öt és félszeres növekedése, valamint az egyetemi és főiskolai végzettségű szakkáder minden valószínűség szerinti megháromszorozódása (tételezzük fel, hogy 1952-ben ezek részaránya 3,2%).

Már e két esemény megfelelő alapot biztosított – és biztosít ma is – egész gazdaságunk fokozatos továbbfejlődéséhez és egyre nagyobb lehetőséget teremt a tudományos-technikai világ robbanásszerű fejlődésének időszakában az általános nemzetközi munkamegosztásba való egyenrangú bekapcsolódásra, ami felbecsülhetetlen értékű.

A szakképzettségi színvonal emelkedését szolgálja a szakképzetlen munkások és az alsófokú iskolai végzettségű dolgozók részarányának csökkenése – ami a táblázat adataiból is kitűnik. Ez a folyamat bár lassú és váltakozó kimenetelű sőt néha ellentétes irányzatú –, de állandó, és fokozatosan a minimális szint felé halad.

*

Befejezésül megállapíthatjuk, hogy a munkásosztály egyedül a szocialista társadalomban teremtheti meg azt az anyagi és eszmei-politikai alapot, amely a munka teljes felszabadulásához szükséges, olyan értelemben, hogy a munka ne legyen többé sem osztálymeghatározó elem, sem kizsákmányolási lehetőség és ilyen módon bekövetkezzen az az időszak, amit Marx a „szabadság birodalmának” nevez, ahol a munka az ember „természetes szükségletévé válik. Ilyen feltételek és körülmények között megszűnik a fizikai és szellemi munka közti ellentét, hiszen a munka értékét társadalmi hasznosságával fogják mérni, nem pedig a kitermelt javak anyagi értékével.

Természetesen, az a tény, hogy a szocializmus megteremti e célok elérésének alapfeltételeit, még korántsem jelenti azt, hogy a társadalom szocialista átalakulásával mindez automatikusan meg is valósul. A folyamat igen hosszadalmas és bonyolult, s elsősorban a társadalom anyagi bázisának fejlődésétől függ, valamint az adott társadalom sajátosságaitól.

Mindenesetre már ma megállapítható, hogy a szocialista öngazgatás szükségeszerű lépcsőfoka e fejlődésnek. A munkásosztály legfontosabb vív-

mánya: a termelés eredményeiről való döntéshozatalban az elidegenülés megszüntetése, a fizikai és szellemi munkásokat elválasztó éles határvonal enyhítése és minden dolgozó jövedelmének munkája eredményétől való függővé tétele, ami az osztályon belüli rétegek helyzetét is kiegyenlíti.

Elemzésünk bebizonyította, hogy munkásosztályunk megerősödött, számbelileg is és a szakképzettséget tekintve a háború előtti helyzethez viszonyítva. Belső összetételében jelentős változások mentek végbe, melyek kifejezve a munkásosztálynak a gazdasági fejlődésre döntő fontosságú rétegeit, az egész osztályt – és vele együtt az egész társadalmat – modern, fejlett társadalmak szintjére emelte. A mezőgazdasági dolgozók számának csökkenése és az ipari munkások létszámnövekedése, vagyis a mezőgazdaságiak „átképzése” ipari munkássá, pozitív szociális mobilitást jelent, ami a társadalom e rétegeinek jobb társadalmi helyzetet és nagyobb elismerést biztosít. A szociális mobilitásnak ezen kezdeti szakaszán kívül a szocialista társadalom lehetőséget biztosít minden réteg felemelkedéséhez, ami a munkás családokból képzett értelmiségiek esetében a legkézenfekvőbbben bizonyítható. A szakképzettségi színvonal emelkedése utat nyit a tudományos-technikai forradalom vívmányai alkalmazásának és lehetőséget teremt a nemzetközi munkamegosztásba való aktív bekapcsolódásra.

Jegyzetek:

1. Kislexikon. Akadémiai Kiadó Budapest, 1968. 611. old.
2. Dr. Mód Aladárné: Korunk és a munkásosztály „Társadalmi Szemle” 6/70. sz. 83. old.
3. Blaskovits János: A munkásosztály fogalmáról „Társadalmi Szemle” 8—9/70. sz. 125. old.
4. Illés János: A magyar munkásosztály belső rétegeződésének néhány problémája „Társadalmi Szemle” 11/71. sz. 107. old.
5. Platform a JKSZ X. kongresszusa álláspontjainak és határozatainak előkészítéséhez. Magyar Szó-kiadás. 27. old.
6. Kovács Ferenc... ez az a munkásság?... „Társadalmi Szemle” 1/71. sz. 61. old.
7. Kovács Ferenc: no. 64. old.
8. Platform. 27. old.
9. Platform. 27—28. old.
10. Új magyar lexikon. Akadémiai kiadás Budapest, 1969. 2. köt. 233. old.
11. Blaskovits János: no. 129. old.
12. Magyar Szó, 1972. V. 10.
13. A JKSZ programja, II. magyar nyelvű kiadás „Forum” Újvidék, 1972. 88. old.
14. Kovács Ferenc: no. 60. old.

Radnička klasa i inteligencija

Teoretsko određivanje definicije radničke klase je vrlo težak zadatak čak i na bazi marksističko osnovane nauke. Ima, naime mišljenje da u određivanju radničke klase treba početi od svojinskih odnosa, mada ovaj kriterij, u uslovima socijalizma nije baš najadekvatniji. Po drugima radničku klasu čine fizički radnici, koja teorija je pogrešna zbog toga što u uslovima naučnotehničkog napredka sve više se smanjuje broj fizičkih radnika. Najsavremeniju teoriju o radničkoj klasi dala je samoupravno shvatanje, po kojem: „Za pripadnost radničkoj klasi nije bitno obeležje da li je neko inženjer ili fizički radnik, već kakav je njegov položaj u produkcionim odnosima.” (Platforma, str. 88.) Ovo nedvosmisleno definisanje radničke klase, međutim, ne znači da čak i u našoj naučnoj teoriji ne postoje još različita mišljenja kako o teorijskom određivanju tako i o perspektivi klase, koja po klasicima marksizma posle uvođenja diktature proletarijata, počinje akciju za svoje postepeno ukidanje kao klase.

Isto tako je dosta težak zadatak i određivanje definicije inteligencije, kao neproizvodnog ali društveno korisnog sloja društva, koja u kapitalizmu je služila interese vladajuće klase – kapitaliste, ali u socijalizmu dobija sasvim nove zadatke i u uslovima naučno-tehničkog razvoja njena uloga se sve više raste, a u uslovima samoupravnog socijalizma sve više se stapa sa ostalim slojevima radničke klase.

Posle ovakvog teorijskog rasvetljavanja definicije radničke klase i inteligencije, autor u drugom delu članka daje podatke o brojčanosti i strukturi radničke klase i službeničkog sloja buržoaske Jugoslavije u 1938. godini. Na osnovu podataka konstatuje da od ukupno zaposlenih 78,6% je radio u proizvodnim delatnostima, a među ovima je neposrednih proizvođača bilo 90,7%. Isto tako ističe da među 1,266.000 radnika najviše njih je bilo nadničara i slugu u poljoprivredi (40,3%), pa zatim dolazi industrija sa 18,6% proizvodnih radnika.

Odnos fizičkih i umnih radnika u neprivrednim delatnostima je baš suprotan nego što je to u privrednim delatnostima, što znači da činovnici sačinjavaju 72,65% ukupno zaposlenih.

U trećem delu autor prezentira brojčane podatke o razvitku broja radničke klase, i posebno inteligencije, u dvadesetogodišnjem periodu između 1952. i 1972. godine.

Na bazi podataka autor konstatuje da radnička klasa u posleratnom socijalističkom razvitku neuporedivo je porasla brojčano i kvalifikaciono u odnosu na predratno stanje. Kod inteligencije iznosi konstataciju da na bazi brojčanog porasta ovog dela zaposlenih čisto se može uočiti proces odumiranja naše socijalističke samoupravne države i prenošenja državnih funkcija na niže samoupravne organe. Ovo ilustruje podatkom, da u 1952. godini odnos intelektualnih radnika u privrednim i neprivrednim delatnostima je bio 1:1,018, dok je ovaj odnos u 1972. godini već samo 1:0,836. Konstatovana tendencija je još očiglednija ako se uzme u obzir da je gornji odnos u 1938. godini bio 1:2,125.

U vezi indeksa porasta zaposlenih u odnosu na 1938. godine autor konstatuje, da je indeks od 253,95 dosta pozitivan, ali pomalo je zabrinjavajuće, da je indeks porasta radnika 224,68, dok porast inteligencije pokazuje indeks od 352,75, jer postoji opasnost da ovakvo povećanje neproizvodnih radnika anulira povećanja produktivnosti proizvodnih radnika i odnosi povećanja akumulacionih i potrošnih fondova proizvedenih u materijalnoj sferi proizvodnje.

Na kraju autor konstatuje da samo socijalističko društvo može obezbediti punu afirmaciju i oslobađanje radničke klase i samo socijalizam stvara one preduslove za ostvarivanje Marksovog „carstva slobode”, gde pripadnost radničkoj klasi neće biti uslov za

klasnu pripadnost i za eksploataciju, a isto tako ukida razliku između fizičkog i umnog rada.

Samoupravljanje stvara uslove za dezalijenciju radničke klase u sferi raspolaganja sa proizvodima rada i u svim sferama odlučivanja, te kao takvo je istorijska nužnost i neizbežna stepenica razvoja svakog socijalističkog društva.

Summary

The working class and the inteligentsia

It is not an easy task to determine theoretically the definition of the working class, not even in the light of Marxist sciences. There is, namely, an opinion that when defining the working class, the starting point should be that of the ownership over the means of production, although perhaps it is not the most decisive consideration under the socialist circumstances. According to others the working class is represented by manual workers, an entirely false idea because with the progress of science and technology the number of manual workers is rapidly decreasing. The most up to date theory is offered by the selfmanaging conception, according to which „For the attainment to the working class it is not a vital issue if somebody is an engineer or manual worker, it is the role he plays in the relations of production that counts.” (Platform page 88.) This unmistakable definition of the working class however does not imply that there are no other various interpretations of the theoretic definition, as well as with regard to the future destiny of the class which, according to the Marxist theory, after the invention of the dictatorship of the proletariat is beginning to work on the scheme of its self- abolition as a class.

It is just as difficult to determine the definition of the inteligentsia, as a non-productive but socially useful order, which used to protect the interests of the ruling class, the capitalists, but in the socialism it assumes an entirely new and continually increasing role. Under the circumstances of scientific and technological development its objectives become identical with those of the other structures of the working class.

After the theoretic explanation of the working class and inteligentsia the author is giving a numerical data about the structure of the working class and the administrative personnel of the pre-war Yugoslavia in 1938. On the grounds of the results he finds that from the total number of employed 78,6 per cent was working in various branches of production, and among those 90,7 per cent was involved in the immediate production. He is pointing out that among the 1,266,000 workers most of them were labourers and hired hands in the agriculture 40,3 per cent of the total number employed.

In the third part of his study the author is presenting a numerical data of the development of the working class, particularly inteligentsia, in the twenty years' period between 1952 and 1972.

Relying on the facts, revealed this way, the author finds that the working class has incomparably increased, both in quantity as with regard to the educational background. Dealing with inteligentsia he states that on the basis of the numerical data we can clearly see the diminishing role of the state apparatus and the transfer of its functions to the lower rank organs of social selfgovernment. This statement is illustrated by the fact that in 1952 the proportion of intellectual workers in the productive and non-productive branches was 1:1,018, while this proportion was only 1:0,836 in 1972. The trend of things is even more obvious if we consider that this proportion in 1938 was only 1:2,125.

As to the rate in the increase of employment with regard to the year of 1938 the author is suggesting that the rate of 253,95 is rather comforting, a little disturbing circumstance is that the workers' rate of increase is 222,68 while the intelligentsia shows an increase of 352,75. There is a danger that such an increase of non productive workers will diminish the productivity and will consume the financial results achieved in production.

At the end the author states that only the socialist society can maintain the full development and freedom of the working class and only socialism makes possible the fulfilment of Marx's „Empire of Freedom" where the appartenance to the working class would not mean belonging to a class and would not imply exploitation and there would be no difference between physical and intellectual work.

Selfmanagement is creating conditions for the desalienation of the working class in the sphere of disposal with the results of production and in all the realms decision-making, and as such it is a historical necessity and an unavoidable stage in the development of any socialist society.